

MANİSA MİLLETVEKİLLERİNDEN ŞEVKET RAŞİT HATİPOĞLU (1898-1973)¹

Yrd. Doç. Dr. Ömer KARAKAŞ

Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü

ÖZ

Bu makalede, Manisa milletvekillerinden Şevket Raşit Hatipoğlu'nun yaşam öyküsü ve siyasi faaliyetleri kısaca ele alınıp değerlendirilmiştir. Hatipoğlu, tek parti döneminde, CHP Manisa milletvekili olarak parlamentoda, aktif siyasi hayatın içinde olmuştur. Bununla beraber, Manisa iline yatırım anlamında özel hizmetlerinden bahsedilemez. Elde edilen kaynaklardan seçim dönemlerinde Manisa'ya geldiği ve propaganda faaliyetlerine katıldığı anlaşılmaktadır.

Kısa bir dönem, Milli Eğitim Bakanlığı da yapmış olan Hatipoğlu'nun, asıl siyasi çalışmaları, Ziraat Vekilliği dönemine aittir. İnekhaneler, tarımda makineleşme ve modernleşme çalışmaları, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, onun mesai sarf ettiği alanlardan bazılarıdır.

Aktif siyasi hayatının yanında, akademik çalışmaları da bulunan Hatipoğlu, bir dönem, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde dersler de vermiştir. Ziraat alanında kitapları bulunan Şevket Raşit Hatipoğlu, aynı zamanda bazı dergilerde, makaleler de kaleme almıştır.

Anahtar Kelimeler: Şevket Raşit Hatipoğlu, Ziraat Vekilli, Manisa milletvekili.

MANİSA DEPUTY ŞEVKET RAŞİT HATİPOĞLU (1898-1973)

ABSTRACT

In this article, brief life history and political activities of the deputy of Manisa province, Sevkert Rasit Hatipoğlu were assessed.

In a single-party period, the CHP Manisa deputy in parliament has been active in political life. However, in terms of investment in the province of Manisa can not be addressed. All resources, literatures and documents that have been obtained mention his visits to province of Manisa during election periods for attending and participating to the activities.

He has been the Ministry of education also for a brief period; however, his actual political works are belong to his Ministry of Agriculture term.. Barns, shops,

¹ Makalenin geliş tarihi: 06.03.2014

Makalenin kabul tarihi: 08.09.2014

agricultural mechanization and modernization activities, making laws for farmers to own lands are some of the areas where he had made the shift.

Besides his active political life, in a period of his life, as an academic studies, he had also gave lectures at the Institute of Ankara. Hatipoğlu has books in the field of agriculture and he has also written articles in some magazines.

Keywords: Şevket Raşit Hatipoğlu, Minister of Agriculture, Deputy of Manisa.

GİRİŞ

Siyasi kişiliğinin yanı sıra bir bilim adamı, yazar olan Şevket Raşit Hatipoğlu'nun tüm siyasi faaliyetlerini, fikirlerini ve bilimsel çalışmalarını, derinlemesine incelemek bir makalenin kapsamını aşmaktadır. Dolayısıyla bu makalede, onun, daha çok Ziraat Vekili olarak yaptığı çalışmalar ön plana çıkarılmıştır.

Yakın dönem Cumhuriyet tarihinin, önemli devlet ve siyaset adamlarından olan Prof. Dr. Şevket Raşit Hatipoğlu, VII., VIII. ve XII. yasama dönemlerinde, Manisa milletvekili olarak parlamentoda görev yapmıştır. Türk halkının, İkinci Dünya Savaşı'nın ekonomik açıdan olumsuz etkilerini gördüğü (1942–1946) dönemde, Ziraat Vekilliği, 27 Mayıs 1960 askerî darbesinden sonra da (1962–1963) Milli Eğitim Bakanlığı görevlerinde bulunmuştur.

Akademik çalışmalarını, Türkiye' de ziraat ve ziraatın gelişmesi gibi konular üzerine yoğunlaştırmış olması, Prof. Dr. Şevket Raşit Hatipoğlu'na bir taraftan bu alanlarda bilimsel çalışmalar yapmasına zemin hazırlarken diğer taraftan da teorik bilgilerini Bakanlığı döneminde uygulama fırsatı vermiştir.

I.Hayati

A. Eğitimi ve Memurluk Yılları

Şevket Raşit Hatipoğlu², 1898 yılında, İzmir'in Menemen ilçesine bağlı Helvacı köyünde doğdu. İlk tahsilini, doğduğu köyde, orta tahsilini Menemen ve Kırkağaç'ta tamamladı. Daha sonra, katıldığı bir sınavda göstermiş olduğu başarısı sebebiyle, Bursa Orta Ziraat Mektebi'nde okumaya hak kazandı ve bu okuldan mezun oldu. Askerlik görevini, I. Dünya Savaşı'nın devam ettiği yıllarda, yedek subay olarak yaptı. Kanal Cephesi'ndeki muharebelerde esir düşüp, Kuveysna ve İskenderiye'de, iki yıl esir kaldıktan sonra 1920'de Türkiye'ye döndü. Şevket Raşit Hatipoğlu'nun, I. Dünya Savaşı'nda yaşadığı zorluklar ve sıkıntılar, onun, eğitim hayatını kısmî kesintiye uğratsa da o, eğitimini sürdürmek için çaba harcadı ve İstanbul Halkalı Yüksek Ziraat Mektebi'ne kayıt oldu. 1923 senesinde, eğitimini tamamlayarak bu okuldan da mezun oldu(TBMM Hal Tercümesi, Sicil No: 317).

İzmir Orta Ziraat Mektebi'nde iken açılan müsabaka imtihanını kazandı ve Avrupa'nın seçkin üniversitelerinde, devlet bursu alarak okuma hakkı elde etti. Öncelikle, 1925 yılında iktisat ve ziraat iktisat tahsili için Paris'teki Yüksek Ziraat Enstitüsü'ne, 2 yıl sonra da Berlin'de Yüksek Ziraat Enstitüsü'ne devam

² Bazı Kaynaklarda adı Mustafa Şevket Hatipoğlu olarak geçmektedir. TBMM Albümü, 2010, C. s.877.

etti ve bu okullardan mezun oldu. Fransızca ve Almanca'yı iyi derecede bilen Şevket Raşit Hatipoğlu, 1928-1932 yılları arasında Leipzig Üniversitesi'ndeki tahsilini tamamladı. Daha sonra felsefe alanında doktora yapan Hatipoğlu, böylece akademik kariyerine de başlamış oldu (TBMM Hal Tercümesi, Sicil No: 317).

Şevket Raşit Hatipoğlu'nun ilk memurluk görevi, 1923 yılında, İstanbul Halkalı Yüksek Ziraat Mektebi'nden mezun olduktan sonra, İzmir Orta Ziraat Mektebi'ne öğretmen olarak atanmasıyla başladı. Bu okulda, iki yıl öğretmenlik yaptı. Yurt dışında eğitim ve doktora çalışmasını tamamladıktan sonra, 1932 yılında yurda döndü ve Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde, İktisadiyat Enstitüsü Şefliği'ne atandı. Bir taraftan, bu kurumda çalışırken, diğer taraftan da bilimsel çalışmalarını sürdürdü ve doçentlik sınavını vererek Tedris İcazeti [öğretim üyeliği unvanını] aldı ve Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde, öğretim üyesi olarak çalışmaya başladı. 1936 yılında, buradaki akademisyenliği devam ederken, Siyasi İlimler Fakültesi'nde de dersler vermeye başladı. Her iki fakülte'deki öğretim üyeliği görevi, 1942 yılına kadar sürdü. Hatipoğlu, bu görevlerini yürütürken, 1938 yılında, Başbakanlık Yüksek Murakabe Heyeti Azalığı'na tayin edildi. Üniversite hocalığının yanında bahsi geçen üyelik görevini de sürdürdü.

Şevket Raşit Hatipoğlu'nun önemli kişisel özelliklerinden birisi de, Türk milletine olan düşkünlüğü ve Anadolu sevgisidir. Cumhuriyet dönemi Türk Dili ve Edebiyatı'nın önde gelen hocalarından birisi olan Mehmet Kaplan, kendisine Anadolu sevgisini aşıl原因 arasında, Mümtaz Turhan, Remzi Oğuz Arık gibi isimlerin yanında Şevket Raşit Hatipoğlu'nun da ismini zikreder (Okay, 2001,s.78.).

Şevket Raşit Hatipoğlu, sahibi olduğu Dönüm Dergisi'nin yanı sıra İktisadi Yürüyüş, Millet, Ülkü, Bizim Türkiye, Ölçü dergileri ile Ziraat, Ulus ve Sabah Postası gazetelerinde, çeşitli dönemlerde yazarlık yaptı(TBMM Albümü, 2010, s.877). Türk Ticaret Bankası İdare Meclisi(Milliyet, 13 Kasım 1973, s.2) üyeliği de yapan Şevket Raşit Hatipoğlu, 12 Kasım 1973³ tarihinde, 74 yaşında iken vefat etti(Milliyet, 13 Kasım 1973).

II. Siyasi Hayatı

Şevket Raşit Hatipoğlu, 1940 yılında yapılan ara seçimlerde, CHP Afyonkarahisar milletvekili olarak parlamentoya girmiş ve böylece siyasi hayatı başlamıştır. 02.01. 1941 tarihinde, adına düzenlenen mazbatada Hatipoğlu'nun, bahsi geçen ara seçimlerde, müntehib-i sânilerin [ikinci seçmenlerin] Afyon merkezde:259, Emirdağ: 106, Sandıklı:94, Bolvadin:93, Dinar: 98, vilayet genelinde: 650 oyunu alarak, milletvekili seçildiği yazılmaktadır (TBMM Terceme-i Hal Tercümesi Kâğıdı, No: 317).

³ TBMM Albümünde ölüm tarihi 11 Kasım olarak verilmiştir. TBMM Albümü, 2010, C: II. s.877.

Yukarıda da belirtildiği gibi, CHP’de politik yaşamına devam eden Hatipoğlu, VII. (1943–1946), VIII. (1946–1950) ve XII. (1961–1965) yasama dönemlerinde, parlamentoda, Manisa milletvekili olarak görev yapmıştır. 1942-1946 yılları arasında XIII., XIV. ve XV. hükümetler döneminde, Ziraat Vekilliği, 23.06.1962-8.06.1963 yılları arasında XXVII. hükümet döneminde, Milli Eğitim Bakanlığı görevi yapmıştır. 1961 yılında, Manisa temsilcisi olarak Kurucu Meclis’e üye seçilmiştir. Şevket Raşit Hatipoğlu, bakanlık görevlerinin dışında, Cumhuriyet Halk Partisi’nde de önemli görevler üstlenmiştir. 1957 yılında, CHP parti meclisi üyesi ve 1962’de de grup başkanvekili görevlerinde bulunmuştur (TBMM Hal Tercümesi, Sicil No: 317).

A. Manisa Milletvekili Raşit Hatipoğlu

1943 seçimleri, Cumhuriyet dönemi siyasi hayatının, tek partili son seçimidir. Şevket Raşit Hatipoğlu, tek parti döneminin, VI. Dönem, CHP Manisa milletvekili adaylarındandı(Tuncer, 2008,s. 61,63). Açık oy, gizli sayım esasına göre yapılan seçimlerde, Manisa Vilayeti’nde, aşağıda belirtilen müntehib-i sani oyları ile milletvekili seçilmiştir: Manisa Kazası: 241, Turgutlu Kazası: 91, Salihli Kazası:78, Alaşehir Kazası: 116, Eşme Kazası⁴: 36, Kula Kazası:70, Gördes: 66, Demirci Kazası:64, Akhisar Kazası: 161, Kırkağaç Kazası:44, Soma Kazası:56. Vilayet genelinde toplam 1023 (TBMM Hal Tercümesi, Sicil No: 317).

Bilindiği gibi, 21 Temmuz 1946 milletvekili genel seçimleri, çok partili siyasi hayatın, ilk milletvekili genel seçimleridir. Bu seçimlerde, CHP Manisa milletvekili adaylarından birisi de Şevket Raşit Hatipoğlu’dur (Anadolu, 21 Temmuz 1946).

Seçimler sırasında, Tarım Bakanlığı görevini de yürüten Hatipoğlu, seçim bölgesi olan Manisa ve ilçelerinde, partisinin propaganda çalışmalarına katılmıştır. Örneğin, seçimlerden yaklaşık iki hafta önce, propaganda çalışmaları için diğer CHP adayları ile birlikte Kırkağaç’a gitmiştir. Hatipoğlu, Kırkağaç’ta yaptığı miting konuşmasında, DP’nin siyasi programını eleştirerek, “*DP’nin, iktidara geldiğinde, günü gününe yaşamak*”, politikası takip edeceğinden, bu tür ekonomik ve siyasi programların, başlangıçta halka geçici memnuniyetler sağlasa bile, sonraki nesillere çok kötü miras devredeceğinden bahsetmiştir. Konuşmasının devamında, parti programını tenkit etmiş, DP’li siyasetçilerin, “*devlet yönetiminden anlamadıklarını*” ifade etmiştir. Kırkağaç halkının, bazı ekonomik sıkıntılar çekseler bile, oylarını CHP’ye vermelerini istemiştir (Anadolu, 10 Temmuz 1946).

Propaganda çalışmaları çerçevesinde, 16 Temmuz 1946 tarihinde, Turgutlu’ya da giden Hatipoğlu, miting alanında yaptığı konuşmada, Toprak Kanunu’nun, millete sağlayacağı yararları anlatmış, ayrıca Zirai Donatım Kurumu’nun, tarımsal faaliyetleri konusunda bilgiler vermiştir (Anadolu, 16

⁴ Günümüzde, Uşak iline olan bağlı olan Eşme, 1956 yılına kadar Manisa’ya bağlıdır.

Temmuz 1946). Hatipoğlu, seçim sonuçlarına göre CHP Manisa milletvekili olma hakkını elde etmiştir.

14 Mayıs 1950 milletvekili genel seçimlerinde Hatipoğlu, yine CHP listesinden, Manisa milletvekili adayı olmuştur (Cumhuriyet, 9 Mayıs 1950). Bu seçimlerde, Manisa il genelinde, 12 milletvekilinin tümünü DP kazanmış, CHP, milletvekili çıkaramamıştır. Dolayısıyla, Hatipoğlu da 27 Mayıs 1960 ihtilalına kadar, aktif siyasi hayatın dışında kalmıştır.

27 Mayıs 1960 ihtilâlinde sonra, 1961 yılında kurulan Kurucu Meclis'e Manisa'dan katılmış ve 1961'de CHP'den Manisa milletvekili seçilmiştir. 1962'de, CHP Grup Başkanvekilliği görevine getirilmiştir. 1962-1963 yıllarında Milli Eğitim Bakanı olarak görev yapan Hatipoğlu, 1965 seçimlerinde, tekrar Manisa'dan milletvekili seçilmiştir. 1967'de CHP'den ayrılmış, Güven Partisi'nin kurucuları arasında yer almıştır (Çufalı, 2012: 804).

III. Hatipoğlu'nun Ziraat Vekilliği Dönemindeki Ziraat Faaliyetleri

Hatipoğlu'nun Ziraat Vekilliği döneminde, zirai alanda yapılan yenilikleri maddeler halinde kısaca şu şekilde sıralayabiliriz:

A. İnekhaneler:

Hayvancılığın, ıslah ve çoğaltılmasına yönelik çalışmalar, Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlamıştı. 1923 yılında, çıkarılan Islah-ı Hayvanat Kanunu ile aygır depoları ve numune ağılların kurulmasının yanında, inekhanelerin kurulması da kararlaştırılmıştır (Temel, 2010, s.222). 15 Haziran 1927 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla, damızlık hayvanların ılaşesi için gerekli hububatın yetiştirilmesi, yapay çayırlar oluşturulması, ormanlık mahallerin hazırlanması, inekhane ve ağıl inşası için, Çanakkale'de Milli Emlak'e ait bir arazide, Beylik Bahçesi adıyla, 100 dönümlük arazi tahsis edilmiştir. 1930'a gelindiğinde hayvan ıslahı ve inekhanelerle ilgili çalışmalar genişletilmiş, Macaristan'dan yabancı uzmanlar getirilmiş, aynı yıl, Erzurum ve İnanlı'da inekhaneler inşa edilmiştir. 1937-38 yıllarında bu çalışmaların ekonomik karşılıkları alınmaya başlamıştır (Temel, 2010, s.227-231).

Şevket Raşit Hatipoğlu'nun Ziraat Vekilliği döneminde, 19 Temmuz 1943 tarihinde çıkarılan 2654 sayılı kanunla, inekhane inşa edecek hayvan üreticilerine, mütedavil sermaye⁵ verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu kanunla, hayvan yetiştiriciliği işiyle ilgili müesseselerin, daha iktisadî bir şekilde çalışmaları ve bu müesseselerin, etkin bir şekilde işletilmeleri amaçlanmıştır. Bilindiği gibi uzun ve yorucu savaşlardan yeni çıkmış Anadolu insanının, bu dönemde bu tür işletmeleri hem açacak hem de işletecek sermayesi yoktu. Çıkarılan yasayla sığır yetiştirmek maksadıyla kurulmuş veya kurulacak olan inekhanelerin her birisi için, 50.000 liraya kadar mütedavil sermaye verilmesi kararlaştırılmıştır. Kanun, 260 evet oyuyla kabul edilmiştir (TBMM ZC, C:4, İ.50, s.162). Böylece, Türkiye'de mevcut haraların yanında, inekhaneler de

⁵ Mütedavil sermaye: Döner sermaye

tesis edilmiştir. Buralarda iyi cins damızlık sığır yetiştirilmiş, hayvancılıkla uğraşan halka dağıtılmıştır.

B. Tarım Bakanlığında Makineleşme:

Anadolu'da, tarımda makineleşme çalışmaları, Osmanlı'nın son döneminde başlamış, 1885 yılında, ilk buharlı pulluklar, Adana bölgesi çiftçileri tarafından kullanılmaya başlanmıştır. İlk traktör, 1911 yılında, Aydın'a, 1912 yılında da Adana'ya gelmiştir. I. Dünya Savaşı'nın zor şartları, diğer alanlarda olduğu gibi tarımda makineleşme çalışmalarını da yavaşlatmıştır. Cumhuriyet kurulduktan sonra ziraat alandaki çalışmaların hız kazanması ile birlikte, 1926 yılında 600 olan traktör sayısı, 1929 yılında 2003'e yükselmiştir (Kayam, 1997,s.86).

Şevket Raşit Hatipoğlu, tarımda makineleşme konusunda, bakanlığı döneminde bazı çalışmalarda bulunmuştur. Esasen o, Ziraat Vekilliği görevinden önceki dönemde de bu konuyu savunmuş ancak makineleşmenin, bir bütün olarak ele alınması gerektiğini belirtmiştir. Mazotun, çiftçinin satın alamayacağı kadar pahalı olması; tarım makineleri için yeterli yedek parçanın bulunmaması gibi durumlarda, ülkenin makine maşatlığına dönüşeceğini ifade etmiştir (Kayam, 2005,71).

19 Temmuz 1943 tarihinde, TBMM'de 4481 sayılı yasayla kabul edilen Ziraat Vekâleti Teşkilatı'nın nakil ve teknik işletme vasıtalarıyla teçhizine dair kanun kabul edilmiş, Tarım Bakanlığı teşkilatının teknik araçlarla donatılması temin edilmiştir. Bu kanunla, Ziraat Vekâleti'nce, memurlara ve çiftçilere, ziraatla ilgili işleri uygulamalı öğretmek maksadıyla -lüzum görülen mahallerde- nakil vasıtaları (kamyonet, iş hayvanı, motosiklet, araba, ziraat alet, ilaç vs.) verilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca, aynı kanunla, ziraatla vazifeli memurlara, ihtiyaç duyulan teknik araç ve gerecin muhafazası için Teknik Ziraat Merkezleri'nin kurulması da karara bağlanmıştır.

Yine bu kanunla, ziraat memurlarına işleri gereği binek hayvanı tedariki durumunda, ayda 50 lirayı geçmeyecek şekilde ücret ödeneceği kararlaştırılmıştır. Ayrıca bu kişilerin merkezlerde inşa edilecek basit yapılarda parasız olarak iskân edilebilecekleri de kabul edilmiştir(TBMM ZC., İ: 50, C.4, s.173-176).

Burada şunu da belirlemek gerekir ki tarımda makineleşme, Hatipoğlu'nun vekilliği döneminde pratikten daha ziyade teorik söylemde kalmış; tam olarak icraata dönüşmemiştir. Asıl tarımda makineleşme, Menderes döneminde yaşanmıştır. Marshall yardımı sayesinde, traktör sayısı, 1948'den 1949 yılına 9170 âdete, 1950'den 1960 yılına da 16585'den 42136'ya yükselmiştir. (Çarıkcı, Türkler:625)

C. Zirai Eğitime Verilen Önem:

Hatipoğlu'nun Ziraat Vekilliği döneminde zirai eğitime de özel bir önem verilmiştir. 1943 yılında çıkarılan 4486 sayılı kanunla, köylü çocuklarının eğitilip devlette istihdam edilmesi yerine kendi köylerinde ya da vekâletin uygun göreceği yerlerde istihdam edilmesi öngörülmüştür. Bu bağlamda,

teknik ziraat okulları ve teknik bahçivanlık okulları ile bu okullara bağlı küçük, orta ve büyük ölçekte köylü öğretim işletmeleri kurulmuştur.

Bu okullara, ilkokuldan mezun olmuş, ancak 16 yaşını tamamlamamış köylü çocuklarından vekâletçe seçilmek suretiyle kız ve erkek talebe alınması kararlaştırılmıştır. Bahsi geçen okullarda eğitim süresi, 2 yıl, teorikle beraber uygulamalı eğitim ve 1 yıl da staj olmak üzere, toplam 3 yıl olarak belirlenmiştir (TBMM ZC., C:IV., İ: 50, s.165-172). Bu kanunla, köy çocuklarının, tarım ve ev ekonomisi alanında uygulamalı eğitim almaları mümkün olmuştur. Kanun kapsamında, başlangıç olarak, 5 adet teknik tarım ve 3 adet teknik bahçivanlık okulu olmak üzere toplam, 8 okul açılmıştır (www.biriz.biz/cay/hatipoglu.htm) (Erişim Tarihi: 16.07.2014).

“Bu okulları bitirenlerin devletten görev beklemeyerek, kendi işletmelerinde önder çiftçi olarak çalışmalarını amaçlanmıştır. Ancak sonradan bu okullar, lise seviyesinde tarım meslek okullarına çevrilmiş ve amaçları değiştirilmiştir” (Sarıkaya,1989,s.32.)

D.Türkiye Zirai Donatım Kurumu'nun Kurulması:

Şevket Raşit Hatipoğlu'nun, Ziraat Vekili olarak gerçekleştirdiği diğer önemli bir reform çalışması da, Türkiye Zirai Donatım Kurumu'nun kurulmasıdır. TZDK'nin tesissinde gerek yasama öncesinde gerekse yasama sırasında, Hatipoğlu, oldukça ciddi gayret göstermiştir.

1944 senesinde, 3460 sayılı yasayla kurulan TZDK, Türk çiftçisinin teknik ve üretim araçlarına olan ihtiyacını karşılamak düşüncesiyle önce başkent Ankara'da tesis edilmiş daha sonra da diğer vilayetlerde de şubeleri açılmıştır. Ziraatta kullanılan her türlü alet, makine ve malzemeyi, zirai ilaç ve ilaç maddelerini, sun'i gübreleri, imal ve istihsal etmek; tohumluk, damızlık, iş ve irât hayvanlarını iç ve dış piyasalardan tedarik etmek, kurumun başlıca amaçları arasındaydı. Ayrıca, zirai konularla ilgili her türlü müesseseleri işletmek; tamirhaneler açmak da kurumun öncelikleri arasındaydı. TZDK, 50 milyon lira sermaye ile kurulmuştur(TBMM ZC. C: XI., İ:74, s.80).

E. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu:

Esasen toprak reformunun yapılması düşüncesi, Atatürk döneminde ortaya çıkmıştır. Toprak reformunun yasal yönü ile ilgili çalışmalar, Anayasa'da yapılması gereken değişiklikler, 1937'de Mecliste kabul edilmiştir. Ancak, reformun uygulamaya ilişkin çalışmaları bundan sonra yavaşlamıştır (www.ata.boun.edu.tr/htr/Kaynakça/312/Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu.pdf). Erişim Tarihi:23.07.2014).

8 yıl aradan sonra Şevket Raşit Hatipoğlu'nun Tarım Bakanlığı döneminde, 11 Haziran 1945 tarihinde çıkarılan “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”, Cumhuriyet tarihinin en esaslı toprak reformlarından birini, teşkil etmektedir. 1945 yılına gelindiğinde, Türkiye'de geniş arazi mülkleri büyük oranda devlete ya da toprak ağalarına aitti. Büyük arazi mülklerini ellerinde bulunduranların çoğunluğu, yaşayışlarını topraktan değil başka kaynaklardan temin etmekteydiler. Dolayısıyla, araziler genellikle âtıl durumdaydı. Bu arada,

yaşayışını toprağa bağlı olarak sürdüren çiftçilerin, köylülerin elinde yeterli miktarda arazi yoktu. Çiftçiyi Topraklandırma Kanun Tasarısı, Ziraat Vekilliği tarafından, 1937 yılından itibaren yurdun $\frac{3}{4}$ 'ünü kapsayacak şekilde yapılan tetkiklerden yararlanılarak hazırlandı (İnce, 2008, s.15,16).

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun, meclisteki müzakereleri yoğun tartışmalara neden olmuş, Adnan Menderes, Celal Bayar, Emin Sazak ve Refik Koraltan gibi milletvekilleri, komisyonun bilgisi dışında ve esasen hükümet tasarısında yer almayan, tasarının, 17. maddesi üzerinde yapılan değişikliği karşı çıkmışlardır. CHP'deki ilk ciddi muhalefetin çekirdeğini de oluşturan bu kişiler, TBMM'de yaptıkları konuşmalarda, tasarı hakkındaki endişelerini dile getirmişlerdir (Çat, 2009, s.83).

Tasarıya en çok karşı çıkan milletvekillerinden birisi, Adnan Menderes'tir. Menderes ve onun gibi düşünen diğer milletvekillerine göre, tasarının asıl amacı: "kiracılık ve ortakçılıkla çalışan işletmeleri ve ayrıca bütün küçük işletmeleri- doğrudan sahibi tarafından işletilseler bile- tasfiye etmektir" (İnan, 2005,s.45-57).

Şevket Raşit Hatipoğlu, TBMM'de farklı zamanlarda, kanun tasarısı hakkında konuşmalar yapmıştır. Hatipoğlu konuşmalarında, toprak reformunun Türk köylüsünün bir özlemi olduğunu belirtmiş, Cumhuriyet rejiminin köylünün ekonomik kalkınmasını amaçladığını dile getirmiş, bunun da ancak Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile mümkün olabileceğini ısrarla vurgulamıştır (Bakırcı, 2010, s.119–120).

Bu kanunla, topraksız veya toprağı yetersiz olan köylüye, toprak vererek tarımsal üretimin artırılması amaçlanmıştır. Şevket Raşit Hatipoğlu, TBMM'de yaptığı konuşmada bu kanunu şu sözlerle savunmuştur: "*Biliyorsunuz ki, Cumhuriyet rejimi, milletimizin geçmiş devirlerindeki devlet hayatında görülmemiş bir sıcaklıkla, köylüye doğru yönelme prensibini, kendisine daha başlangıçta mal etmiş bulunmaktadır. Bu prensibin, iş halindeki mevzuunu, köylünün kalkınması şeklinde ifade edebiliriz. Bu memlekette köylünün kalkınması işinin ana davalarından birisi, köylüyü topraklandırma davasıdır. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, bu davayı halledecektir*"(TBMM ZC. C.17, B.54, s.59).

Bu kanunla mülk sahibi olanların aynı zamanda işletme kuracak şekilde takviye ve teşvik edileceği belirtilmişti. Kanunla, yaklaşık 5.000 dönümden fazla araziye sahip olanların toprakları, kamulaştırılarak, topraksız çiftçiyeye dağıtılması hedeflenmişti. Ayrıca, toprak dağıtılan çiftçiler, tesis kredisi, onarma kredisi ve donatma kredisi adı altında verilecek kredilerle, hükümet tarafından teçhiz ve takviye edileceği duyurulmuştu. Şevket Raşit Hatipoğlu, kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte, işlenmeyen toprakların işler hale geleceğini, birçok çiftçi ailesinin kendi maişetlerini sağlama imkanı bulabileceğini, buna bağlı olarak köy ve ülke nüfusunun artacağını, toplumsal dengenin sağlanacağını, tarımsal verimin artacağını ve millî ekonomide, istihsal kapasitesinin yükselerek memlekette umumî refah seviyesinin yükseleceğini

ifade etmiştir(TBMM ZC., C: XVII., B:54, s.61-62). Kanun, 345 milletvekilinin oyu ile kabul edilmiştir(Ulus, 12 Haziran 1944, s.1). Ayrıca, 1945'te çıkarılan 4760 sayılı kanunla 11 Haziran'ı takip eden ilk Pazar gününün, "Toprak Bayramı" olarak kutlanması kararlaştırılmıştır(Ulus, 16 Haziran 1944, s.1).

"Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu", her ne kadar hükümet politikası olarak yürürlüğe girmiş olsa da, Hatipoğlu, kanunun uygulanması, kamuoyunun bilgilendirilmesi ve halkın bilinçlendirilmesi gibi konularda, basına verdiği beyanatlar ve kaleme aldığı yazılarla, özel bir gayret sarf etmiştir. (Ulus, 17 Haziran 1945, s.1). Tarım Bakanı Hatipoğlu, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nu, tasarı halinden itibaren bizzat takip etmiş, üç aya yakın süre devam eden 45 toplantının, tümüne iştirak etmiştir. Hatipoğlu'nun bu kanunun çıkmasında önemli katkılarının olduğu söylenebilir (İnan, 2005, s. 48).

Şevket Raşit Hatipoğlu, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun gerektirdiği işleri yürütmek amacıyla, bakanlığın teşkilat yapısında bazı düzenlemeler yapmıştır. Bu bağlamda, işlerin daha verimli yürümesi için yeni birimler açmıştır. Yine aynı amaca matuf olarak, 6 Temmuz 1945 tarihinde Tarım Bakanlığı'na bağlı "Toprak İşleri Genel Müdürlüğü" kurulmuştur (Ulus, 7 Temmuz 1945, s.1).

TBMM'ye verilen önergedeki tasarıya göre Toprak İşleri Genel Müdürlüğü; Genel Müdür, Genel Müdür Yardımcısı ile Müşavirlerden oluşmasını öngörmekteydi. Kurulan genel müdürlük; "Denetleme", "İşlem ve Arşiv", "Hazırlama ve Kamulaştırma", "Verme ve Kurma" şubelerinden oluşmaktaydı (TBMM ZC., C:XIX., B: 83, s.45). İlaveten, vilayetlerde, valilerin emrinde komisyonların kurulması ve arazi üzerindeki operasyonların yürütülmesi amacıyla teknik ekipler kurulmuştur(Ulus, 7 Temmuz 1945, s.1).

Toprak reformu, Türkiye'de gerek ekonomik gerekse siyasi sonuçları açısından önemli neticeler doğurmuştur. Türkiye'nin çok partili döneme geçiş aşamasında, CHP içinde oluşan muhalefet grubunun başını çeken Adnan Menderes'in yıldızının parlamasında, kamuoyunca tanınmasında ve muhalefet grubunun lider kadrosunda yer almasında etkin rol oynamıştır. Demokrat Parti'nin kuruluş aşamasında, TBMM'ye verilen dördümlü takirde, "Çiftçiyi Topraklandırma Kanununa" duyulan tepki ve hoşnutsuzluğun artması, iktidara karşı oluşan kamuoyundaki farklı algılamaları tetiklemeyle gelişmişti. Esasen kanunun amacı, Atatürk'ün defalarca işaret ettiği gibi köylünün durumunu iyileştirmek ve Türkiye'de sosyal demokrasiyi geliştirmekti(Karpat, 2012, s.207,487).

İkinci Dünya Savaşı yıllarında savaşın etkisiyle ama daha ziyade Cumhurbaşkanı İnönü'nün kendi yönetim felsefesi doğrultusunda yoğun bir devletçilik rejimi uygulanmıştır. Dolayısıyla, toprak reformu ile ilgili çalışmalar, 1950 seçimleri öncesinde akim kalmış, vazgeçilmiştir (Hiç,2002;3289).

Toprak kanunu ile ilgili tartışmalar 1950'de Demokrat Parti döneminde de devam etmiştir. Hatipoğlu, 1950 sonrasında da kanunu ve kanun hakkında

düşüncelerini savunmaya devam etmiştir. Ancak, Demokrat partililer, onu kötü niyetli ve planlar kurmakla suçlamışlardır. “Demokratların gözünde, eski birçok halk partisinin kazandığı itibarı, Hatipoğlu” kazanamamıştır. (Karpat, 2012:214)

F. Devlet Ormanları İşletmesi: Türkiye’de, ormanların tamamına yakınının işletmesi, 1937 yılında çıkarılan 3116 sayılı kanunun yürürlüğe girmesiyle, devletin eline geçmiş, bu işletimi gerçekleştirmek için de Devlet Orman İşletmesi kurulmuştur (Toksoy,1991,s.11).

Şevket Raşit Hatipoğlu’nun Ziraat Vekilliği döneminde, 1945 yılında 4785 sayılı kanunla, Devlet Orman İşletmelerinde bazı değişiklikler yapılmıştır. Orman Kanunu’nda yapılan değişiklikle, gerçek özel ve tüzel kişilerle vakıflara, köy, belediye, özel idare, kamu tüzel kişilere ilişkin bütün ormanlar, devlet eline geçmiştir. Kanunda yapılan değişikliğe göre, devlet ormanları içinde ve bitişiğinde bulunmayan ve Orman Kanunu’nun hükümlerine göre ekim ve dikim yoluyla emek harcanarak yetiştirilmiş ormanların içinde yer alan fıstıkçamı, palamut meşesi ve kestane ağacı, kavak, söğüt, kızılâğaç, akasya, okaliptüs ve selvi ormanları sahiplerine bırakılmıştır.

Devletleştirilen ormanlara karşılık arazi vergisine matrah olan, 1936 yılı değerinin en çok iki misli olacağı ve devletleştirilen ormanlar içinde yapı ve tesisler varsa ve eğer sahipleri tarafından devlete satılmak istenirse, 1936 bütçe yılı bina vergisi matrahının on katı üzerinden devletçe satın alınacağı belirtilmiştir(Ulus, 20 Temmuz 1945, s.2.). Şevket Raşit Hatipoğlu, Niğde, Kayseri, Sivas ve diğer vilayetlere yaptığı yurt gezilerinde, çeşitli temaslarda bulunmuş, Orman ve Toprak Kanunları hakkında bilgilendirmeler yaparak, halkı aydınlatmaya çalışmıştır(Ulus, 21, 23 Temmuz 1945, s.1).

IV. Hatipoğlu’nun Ziraat Vekili Olarak Yaptığı Diğer Hizmetler

Hatipoğlu, Ziraat Vekilliği döneminde, yukarıda maddeler halinde sıraladığımız icraatlarının dışında uluslar arası toplantılara da katılmış, Türkiye’yi temsil etmiştir. Bu münasebetle, 1938 yılında Londra’da yapılan İlaş ve Tarım bakanları toplantısına, Ticaret Bakanı Müsteşarı Cahit Zamangil ile birlikte Türkiye’yi temsilen, heyet başkanı olarak katılmıştır. Bu seyahat için gerekli olan harcırah artışı, konaklamaya ilişkin hususlar, ulaşım ve yiyecek masrafları, kullanılacak kâğıt ve daktilo masrafları Dışişleri Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararıyla belirlenmiştir(BCA, Fon No: 3018 12, Dosya No: 24, Sıra No: 11). Aynı şekilde, 1946 yılında, Londra’da yapılan İlaş ve Tarım bakanları toplantısına Türkiye’yi temsilen katılmış, gerçekleştirilen konferanstan alınacak kararların kabulü ve imzalanması konusunda hükümet adına yetkili kılınmıştır(BCA, 3018 12, Dosya No: 25, Sıra No: 5).

Şevket Raşit Hatipoğlu’nun Ziraat Vekili olarak görev yaptığı İkinci Dünya Savaşı yılları, Türk köylüsü ve özellikle de küçük üretici için zor yıllardır. Çift hayvanlarına ordu tarafından el konulması, askere alınmaların artırılması gibi nedenlerle üretim azalmış, buna karşılık hububata olan talep oldukça artmıştır. Hükümet, bir önlem olarak 1941’de aldığı bir kararla -

karaborsayı önlemek için- buğdayı, Toprak Mahsulleri Ofisi aracılığıyla satmaya karar vermiştir. Ancak, devletin payını köylüden alan “*subaşuların, köyün zenginlerinin ya da toprak ağasının evinde misafir edilmesi, ürünlere el koyma işleminde, bu kişilerin kayırılmasına yol açmıştır. Büyük üreticiler, sakladıkları ürünleri, borsada yüksek fiyatlara satma imkânı elde etmişlerdir*” (Özer, 2011, s. 217).

Yine buna benzer bir durum, Ziraat Bankası'nın, kuruluş amaçları arasında yer aldığı halde, görevini yerine getirmemesi sebebiyle tüccar ile zeytin üreticisi arasında yaşanmıştır. 1942 yılında, seçim bölgesi olan Balıkesir vilayetinde, CHP adına bir teftiş gerçekleştiren ve bunu daha sonra bir rapor haline getirerek Başvekâlete gönderen Kazım Özalp ve Hayrettin Karan şu şekilde belirtmişlerdir: “*Ziraat Bankası, daha ziyade müstahsili korumak ve istihsalı artırmak gayesi ile teşekkül etmiş bir müessese olduğu halde, bazı ahvalde, tamamen zıt neticeler görülmektedir. İhracat birliklerine mensup olan tüccarlar, bankadan, istedikleri kadar para alabilirler. Müstahsil, istihsal ettiği (ürettiği) zeytin veya zeytinyağını uzun zaman elinde tutamaz. Tutacak olursa, ertesi senenin istihsaline [ürününe] sarfedecek, sermayeden mahrum kalır. Bu zaruret dolayısıyla, yakasını sermayedarlara kaptırmak ve vaktinden evvel malını, bunlara ucuz fiyatla satmak mecburiyetindedir. Çünkü ihracat birliklerine mensup olan tüccarlar, bankadan aldıkları paralarla, müstahsilin [üreticinin] malını yok pahasına satın alırlar ve harice ihraç ederler. Bittabi bundan müstahsil istifade edemez. Hâlbuki müstahsil, o sene masrafını belki de uç ucuna getirdi ve belki de hesabını zararlarla kapadı. Böyle olunca, bankanın sermayesi, esas müstahsil zararına ve beş on tüccarın menfaatine inhisar etmiş olur. Eğer, Ziraat Bankası, zeytinyağı muntıklarında, depolar tesis etmiş olsaydı, müstahsil malını buralara ipotek ederek bankadan ihtiyacı olan parayı alır ve zamanında malını hesaphı olarak satmak suretiyle, azami istifade eder ve bankanın hikmeti vücudu da bu suretle tahakkuk eylemiş olurdu” (BCA, BKKK) 490.624.49. 2,2).*

Yukarıdaki rapor, başvekâletten ilgili bakanlıklara gönderilmiştir. Rapor, Ziraat Vekili, Şevket Raşit Hatipoğlu'na da ulaşmıştır. Hatipoğlu, Başvekâlete yazdığı cevabî yazıda, köylünün Ziraat Bankası'na, kooperatiflere olan borçlarının ödenmesi için icap eden tedbirlerin alındığından bahsetmiş, ancak yukarıda dile getirilen probleme, çözüm sunamamıştır(BCA, BKKK, 490.624.49. 2,3). Bu bağlamda, esasen 1930'lu yıllarda mevcut olan Ziraat Bankası ile üretici ve çiftçi arasındaki problemler, Hatipoğlu'nun Ziraat Vekilliği döneminde de devam etmiş, banka, küçük ölçekli çiftçiyi, köylüyü destekleyeceği yerde, ağayı, eşrafı ve tüccarı destekleye devam etmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren, modern tarım yöntemlerinin kullanılarak tarımsal üretimi artırmak ve yaygınlaştırmak düşüncesiyle yapılan çalışmalara, Şevket Raşit Hatipoğlu'nun Tarım Bakanlığı döneminde de devam edilmiştir. Bunlar arasında çiftçilere tohum ve pulluk gönderilmesi, Türkiye'nin farklı bölgelerinin iklim koşullarına uyum sağlayabilecek yüksek kalitede ürün

yetiştirebilmek amacıyla deneme istasyonlarının ve zirai kurumların açılması örnek gösterilebilir. Yine ayrıca, Antalya örneğinde olduğu gibi Sıcak İklim Nebatları Teksir ve Islah İstasyonu'nun kurulması, İpekböcekçiliği Mektebi'nin açılması, Zeytincilik Mühassıslığı Dairesi'nin kurulması, kahve yetiştirmek için ciddi çalışmalarda bulunulması, Hindistan ve Yunanistan'dan değeri yüksek yeni meyveler getirilmesi, bu bağlamda yapılan çalışmalardandı(Mayak, 2011, s.121–122). Çiftçiye “tohum, fidan, fide, damızlık hayvan gibi canlı girdileri üretmek, dağıtmak amacı ile Devlet Üretme Çiftlikleri de, Hatipoğlu'nun Bakanlığı döneminde kurulmuştur (Sarıkaya,1989,s.32).

V. Şevket Raşit Hatipoğlu'nun Milli Eğitim Bakanlığı

Şevket Raşit Hatipoğlu, 27 Mayıs ihtilalından sonra, İsmet İnönü'nün başbakanlığında kurulan CHP-YTP-CMKP Koalisyon Hükümeti'nde Milli Eğitim Bakanı olarak görev almış, yeniden aktif politikaya dönmüştür. Hatipoğlu'nun Milli Eğitim Bakanlığı döneminde, köy öğretmenlerinin yetiştirilmesi ve Köy Enstitülerinin tekrar açılması, kamuoyunda tartışılan önemli konulardandı. Raşit Hatipoğlu, CHP grup toplantısında yaptığı konuşmada, Köy Enstitülerinin aynı adla yeniden kurulamayacağını ancak onların tecrübelerinden faydalanılarak bu kurumların ilke ve uygulamalarından mevcut Öğretmen Okullarında faydalanılabileceğinden bahsetmiştir. Bu bağlamda, köy öğretmenlerinin köy hayatına alıştırmaları amacıyla tarım işletmelerinde staj yapabileceklerini ve iş eğitimi deneyimi, kazanabileceklerini belirtmiştir (Cumhuriyet, 30 Ocak 1963, s.5).

Bakanlık olarak köy öğretmeninden beklenenin, her türlü sanattan anlayan değil, her türlü bilgiyle donatılmış öğretmenler olacağını ifade eden Şevket Raşit Hatipoğlu, parti grup toplantısındaki konuşmasında, “*toprağı kamulaştırarak ve kendilerine tarım araçları verilerek, öğretmene çiftçilik yapturmak usulleri, tekrar diriltilmeyecektir*” demiştir (Cumhuriyet, 30 Ocak 1963, s.5).

Şevket Raşit Hatipoğlu'nun Milli Eğitim Bakanlığı döneminde, kırsaldaki öğretmen sorunları ele alınarak çözüm üretilmeye çalışılmıştır. Bu maksatla, köy öğretmenlerine kitap, makam ve mahrumiyet bölgesi tazminatı verilmesi, öğretmen çocuklarının ücretsiz okutulması, köy öğretmenlerinin yaşam düzeylerinin iyileştirilmesi konularında, İlköğretim Kanunu'nda yapılan düzenlemelerle çareler aranmıştır(Cumhuriyet, 7 Ağustos 1962, s.5).

Diğer taraftan, 27 Mayıs ihtilalından sonra, 1961 yılı Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Komisyonu Raporu'na göre, Türkiye'de, 85.000 ilkokul öğretmenine ihtiyaç olduğu açıklanmaktadır. Ortaöğretim çağına gelip de okula gidemeyen öğrenci sayısı, yaklaşık 5 milyondur. Aynı yıl, ancak 700 öğrenci fakültelere, yükseköğretime yerleştirilebilmiştir. Hatipoğlu'nun Milli Eğitim Bakanlığı döneminin en önemli sorunlarından birisi daha önceki dönemde olduğu gibi bina ve öğretmen yetersizliğidir (Özgüşi, 2006:127).

Hatipoğlu'nun Bakanlığı döneminde, özellikle ilkokul çağındaki çocukların okullaşma oranı konusunda, hedeflenen rakamlara ulaşamamıştır.

1962 yılı İlköğretim Haftası dolayısıyla radyoda bir konuşma yapan Hatipoğlu, “ilkokul çağındaki, 4.286.000 çocuktan, ancak 3.155.000 kadarının ilkokullara devam etmekte olduğunu, 1.135.000 okul çağındaki çocuğun- ki bu rakam- %26 sını teşkil eder- okul dışında kalmaktadır” demiştir. Ayrıca, yatırımların devam etmesine rağmen halen okulu olmayan köylerin bulunduğu, bakan tarafından ifade edilmiştir (Cumhuriyet, 17.09.1962).

5-15 Şubat 1962 tarihlerinde yapılan Milli Eğitim Şurası'nın en önemli sonuç kararlarından birisi, zorunlu ilköğretim çalışmalarının 10 yıllık zaman dilimine yayılması ve geliştirilmesidir. (Deniz,2001;43). Bu bağlamda, Hatipoğlu döneminin en önemli eğitim sorunu, ilkokul çağındaki ülke çocuklarının, öğretmen, bina gibi ihtiyaçlarından dolayı okula gidememesidir.

Hatipoğlu'nun Milli Eğitim Bakanlığı döneminde, bir taraftan ilk ve orta eğitime yönelik yeni projeler ve planlamalar yapılırken, diğer taraftan Türkiye'de yükseköğretimin yaygınlaştırılması ve eğitim kalitesinin artırılması konusunda da çalışmalara devam edilmiştir. Bu münasebetle, 1963 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin inşaatına başlanacağı ve aynı yıl en az iki fakültenin eğitime hazır duruma geleceği, Milli Eğitim Bakanı Hatipoğlu tarafından kamuoyuna duyurulmuştur (Cumhuriyet, 9 Kasım 1962, s.5).

Şevket Raşit Hatipoğlu'nun Milli Eğitim Bakanlığı döneminde, bakanlık bütçesi konusunda da bazı iyileştirmeler yapılmıştır. İzmir Bornova'da, yeni açılan bir lisenin temel atma töreninde, yaptığı konuşmada Hatipoğlu, Türk eğitiminin temel hedefleri hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Millet destekli başlatılan eğitim seferberliği kapsamında, 1972 yılında, Türkiye'de ilkokul çağına gelen hiçbir çocuğun okul dışında kalmayacağını ve 1962 yılında ortaöğretim için ayrılan 60 milyon liralık bütçenin kendi bakanlığı döneminde, 150 milyon liraya çıkarıldığını belirtmiştir. Ayrıca, önceki hükümetler döneminde uygulanan yanlış politikalar sonucunda, 400 ortaokulun öğretmensizlikten açılmadığını da dile getirmiştir (Cumhuriyet, 24 Nisan 1963, s.1).

Şevket Raşit Hatipoğlu, Tarım Bakanlığı döneminde olduğu gibi Milli Eğitim Bakanlığı döneminde de Türkiye'yi temsilen uluslararası toplantılara katılmıştır. Örneğin, 1962 yılında UNESCO'nun 9 Kasım-12 Aralık 1962 tarihleri arasında, Paris'te yapılmış olan XII. Genel Kurul Toplantısı'na Türkiye adına katılan heyetin başkanlığını yapmıştır. Toplantıya ilişkin esaslar, bakanlar kurulunun kararıyla Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmıştır(BCA, Fon No: 3018 12, Dosya No: 50, Sıra No: 15).

Şevket Raşit Hatipoğlu, 1963 yılında, Milli Eğitim Bakanlığı görevinden ayrılmıştır. Hatipoğlu, Başbakan İsmet İnönü ile bir görüşme yapmış, Milli Eğitim Bakanı olarak bakanlıkta çok yorulduğunu, hükümet üyeleriyle aralarında herhangi bir ihtilafın bulunmadığını söylemiş, bundan sonra siyasete, parlamentoda milletvekili olarak devam edeceğini belirterek istifa etmiştir. (Cumhuriyet, 9 Haziran 1963, s.1). Hatipoğlu'ndan sonra CHP Grup Başkan Vekili ve aynı zamanda Bursa milletvekili olan Dr. İbrahim

Öktem, Milli Eğitim Bakanı olarak atanmıştır(Cumhuriyet, 11 Haziran 1963, s.1).

VI. Şevket Raşit Hatipoğlu'nun Eserleri ve Bilimsel Çalışmaları

Şevket Raşit Hatipoğlu, gerek aktif olarak politik hayatın içinde bulunduğu sürede, gerekse öncesinde ziraatla ilgili akademik çalışmalarda bulunmuş, gazetelerde, dergilerde zirai konulara dair makaleler kaleme almış, eserlerinde, Türkiye ziraatına ait meseleleri, bilimsel bakış açısıyla incelemiş ve bu hususlardaki görüşlerini kamuoyuyla paylaşmıştır.

Şevket Raşit Hatipoğlu'nun 1936 yılında kaleme aldığı, “Türkiye’de Zirai Buhran” isimli eseri, “Anadolu Köylüsüne İthafen” ibaresiyle yayınlanmıştır. Eserde, Türkiye’deki tarımsal ve sanayi mamullerinin üretim miktarları, üretim masrafları, ödenecek vergiler, ürünlerin piyasa değerleri, iç ve dış pazarlardaki ihracat rakamları ve Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren ekonominin buhranlı yılları olan 1930 ve sonrasındaki gelişmeler, istatistiklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca, tarımda makineleşememenin, sermaye azlığının, Türkiye tarımına olumsuz etkileri üzerinde durulmuştur. Eserde, Türkiye’de iktisadi buhranın sebebinin zirai buhran olduğu vurgulanmıştır.

Dünya ekonomik buhranının, Türkiye’de öteden beri var olan sorunları iyice derinleştirdiği tespitinde bulunulmuştur. Kitabın sonlarında tarımda yaşanan buhranın etkisiyle Türk çiftçisinin karşı karşıya kaldığı sorunlardan bahsedilmiş ve buhran karşısında alınması gereken tedbirler sıralanmıştır (Hatipoğlu, 1936, s.2,116).

“Ziraat Âleminden Vakıalar ve Düşünceler” adlı eser, Şevket Raşit Hatipoğlu'nun, sahibi olduğu ve aylık olarak çıkan Dönüm Dergisi’nde, 1932-1935 yılları arasında kaleme aldığı makalelerin, bir araya getirilmesi ile hazırlanmıştır. Eserde, Türkiye ziraatına ait meselelerin çözüm yolları ya da çarelerinden ziyade, Türkiye’nin o günkü zirai vaziyeti hakkında durum tespiti yapılmış ve bu meselelerin ilham ettiği düşünceler, ortaya konulmuştur. Ayrıca, Türkiye ziraatına ait aktüel konular ve öne çıkan sorunlar da ele alınmıştır (Hatipoğlu, 1939, s.1-3).

Şevket Raşit Hatipoğlu'nun yaptığı çalışmalardan birisi de, bir çeviridir. Hatipoğlu, Yüksek Ziraat Enstitüsü Rektörü ve İktisadiyat Enstitüsü Direktörü Prof. Dr. Friedrich Falke tarafından yazılan eseri, “Köylünün Mahiyeti ve Türkiye’de Köylü İktisatlarının Teşkiline Ait Temel Hatlar” adıyla, Türkçeye çevirmiştir. Eser, Yüksek Ziraat Enstitüsü tarafından neşredilmiştir (Hatipoğlu 1937, s.2).

Şevket Raşit Hatipoğlu tarafından, 1937 yılında kaleme alınan, “Türkiye Ziraatında Hububatın Yeri ve Ehemmiyeti” adlı diğer bir eser, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayınları arasında çıkmıştır. Etüt amaçlı kaleme alınan bu eserde, hububatın kullanım alanları hakkında genel bilgiler verildikten sonra, hububatın Türkiye’de, 1926-1934 yılları arasındaki durumu, istatistiksel veriler

kullanılarak, tahlil edilmiştir. Buğday, arpa, yulaf, çavdar, pirinç, mısır gibi mahsulâtın, ekim alanları içerisindeki miktarları, oranları ve bölgelere göre dağılımı hakkında bilgiler verilmiştir(Hatipoğlu, 1937, s.6-10).

Hatipoğlu'nun, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü tarafından, 1936 yılında yayınlanan bir başka eseri ise "Dış Ticaretimizde Ziraatın Payı" adını taşımamaktır. Eserde, ağırlıklı olarak ziraatın ve zirai ürünlerin Türkiye dış ticaretindeki yeri ve önemi üzerinde durulmuştur. 1924-1934 yılları arasındaki genel Türkiye ziraatına ait veriler ortaya konulduktan sonra Türkiye ziraatı; ziraat mahsulleri, tarla ziraatı mahsulleri, bahçe ziraatı mahsulleri şeklinde kategorize edilmiş, bunların her birinin genel ziraat mahsulleri içindeki yeri ve dış ticaretteki ihracat payları araştırılmıştır(Hatipoğlu, 1939, s.6).

Şevket Raşit Hatipoğlu tarafından kaleme alınan ve kamuoyu tarafından en çok tanınan Rize köylüsüne ithafen yazılan diğer bir eser ise, "Türkiye'de Çay İktisadiyatı" dır. Şevket Raşit Hatipoğlu, 1935 yılında, Ziraat Vekili Muhlis Erkmen'in başkanlığında bir heyetin, Karadeniz Bölgesi'nde (Samsun, Rize) tetkik amaçlı yaptığı bir geziye katılmıştır. Bu gezi esnasında, çay tarımını, çay tarımı yapan köylünün sorunlarını yerinde görmüş, onları yakından tanıma fırsatı bulmuş ve çayın ekonomik şartlarını araştırmıştır.

Eserde, çayın yalnızca Karadeniz Bölgesi'ne değil tüm Türkiye'ye ait meseleleri ele alınmıştır. "Türkiye'de Çay İktisadiyatı" adlı eser, üç aşamada yürütülen araştırmalardan elde edilen sonuçlardan oluşmuştur. Eserin birinci bölümünde, Rize seyahati sırasında yapılan incelemeler sonucu, çayın Türk ekonomisine olan katkıları, çay yetiştirmenin teknikleri ele alınmıştır. İkinci bölümde, Türkiye'nin muhtelif yerlerinde çay ile ilgili sözlü ve yazılı anlatımlara yer verilmiştir. Kitabın son bölümünde ise Türkiye'deki çay politikasından bahsedilmiştir. Kitap, Ziraat Vekili Muhlis Erkmen'in talebi doğrultusunda hazırlanmış ve Ziraat Vekâleti'nce yayınlanmıştır(Hatipoğlu, 1939, s.5-9).

Hatipoğlu, 1923-1940 arasında ziraat konusunda makaleleri ihtiva eden ve "köylülüğü tarım politikalarının merkezine koyan, Dönüm Dergisi'nin Umum Neşriyat Müdürlüğü görevini de yapmıştır. Bu dergide, Bakanlığı döneminde gerçekleştirmeye çalıştığı icraatları yazar olarak ele alıp değerlendirmiştir (Kayam,2005; 64).

SONUÇ

Şevket Raşit Hatipoğlu'nun bir siyaset adamı olarak, aktif siyasi hayatın içinde bulunduğu dönemin önemli bir bölümü, tek parti dönemidir. Tek parti dönemi milletvekili olarak Hatipoğlu'nun, Manisa Vilayeti'ne önemli bir katkısından bahsedemeyiz. Gerek, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi belgelerinde, gerekse mahalli gazetelerde, Hatipoğlu'nun Manisa'daki hizmetlerine ilişkin çok da fazla bilgiye rastlayamıyoruz. Ancak, milletvekili genel seçimleri sırasında Manisa'ya geldiği özellikle de 1946 seçimleri sırasında Manisa'ya propaganda faaliyetlerine katıldığı anlaşılmaktadır.

Şevket Raşit Hatipoğlu, uzun yıllar Manisa milletvekilliği yapmış olmasının yanı sıra Tarım ve Milli Eğitim Bakanlığı görevlerinde bulunmuş, Türk siyaset ve devlet adamıdır. Uzun siyasi yaşam sürecinde, Hatipoğlu'nu ön plana çıkaran dönem, daha ziyade, Ziraat Vekili olarak görev yaptığı dönemdir. Onun vekilliği sırasında, Türkiye tarımının modernleştirilmesine yönelik başta toprak reformu olmak üzere bazı kanunlar çıkarılmıştır. Bu yasaların çıkarılmasında Hatipoğlu'nun politik kişiliğinin yanında kişisel çabalarının da etkili olduğu görülmektedir.

O'nun Ziraat Vekilliği döneminde tarımda makineleşme, suni gübreleme, tohumluk üretilmesi gibi zirai mevzularda önemli adımlar atılmış, Türkiye Zirai Donatım Kurumu kurulmuştur. Ayrıca, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu da onun vekilliği döneminde çıkarılmıştır. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, dönemin başbakanı Şükrü Saraçoğlu'nun da ısrarı ile 11 Haziran 1945 tarihinde, yürürlüğe konmuş, büyük toprak sahiplerinin itirazı ile karşılaşmış ve dörtlü takrir ile Demokrat Parti'nin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Bahsi geçen kanun ile ilgili tartışmalar, Demokrat Parti döneminde de devam etmiştir.

Şevket Raşit Hatipoğlu'nun Ziraat Vekilliği sırasında, hayvancılığa önem verilip inekhaneler açılmış, hayvancılığın ıslahı konusunda çalışmalar yapılmıştır. Yine bu bağlamda, damızlık sığırlar yetiştirilerek halka dağıtılmış, hayvan beslemek için modern ahır kuracak olan çiftçilere krediler verilmiş ve modern ahırların kurulması sağlanmıştır. Ayrıca, tarımda makineleşme ile ilgili bazı adımların atılmış, topraksız çiftçiye toprak dağıtma gayretleri içerisinde olunmuştur. Özellikle çay tarımı üzerine yaptığı araştırmalar ve bu araştırmalardan elde ettiği bilimsel bulgular, kamuoyunda ilgiyle takip edilmiştir. Onun bakanlığı döneminde, Türkiye'de durgunluk dönemine giren çay üretiminin tekrar Türk ekonomisine katkısı sağlanmıştır.

Hatipoğlu'nun görev yaptığı süreç, ikinci dünya savaşı yıllarıdır. Genel olarak değerlendirildiğinde, ikinci dünya savaşı konjonktürü, Türkiye savaşa girmediği halde, devletçilik uygulamasının ağırlık kazandığı, sanayi planlarının rafa kaldırıldığı bir dönem olmuştur. Savaş sürecince, tarım ve sanayi üretimi azalmış, milli gelir, sürekli gerilemiştir. Bu bağlamda şunu da belirtmek gerekir ki, Hatipoğlu'nun Ziraat Vekilliği döneminde, hem köylünün hem de çiftçinin ekonomik standartlarında çok da hissedilir değişiklikler olmamıştır. Onun yaptığı çalışmalar, daha çok kişisel ve yasal düzeyde kalmıştır.

Hatipoğlu'nun kısa süren Milli Eğitim Bakanlığı döneminde, Türk eğitim sisteminin en önemli sorunu, ilkokul çağına gelmiş çocukların bina, öğretmen yetersizliği gibi nedenlerle okula gidememesidir. Hatipoğlu da kısa bakanlığı döneminde kendisinden önceki ve sonraki milli eğitim bakanlarının yaptığı gibi daha çok bu konu ile meşgul olmuş ve problemi çözmeye çalışmıştır.

Yüksek tahsilini Avrupa'da tamamlamış olması, ziraat alanındaki bilimsel çalışmaları, birikimleri, onun ülkemiz ziraatına dair uzman görüşleri Türkiye tarımının kısmî gelişmesinde önemli bir etken olmuştur. Ancak

yukarıda dile getirilen nedenlerle –İkinci Dünya Savaşı'nın zor şartları, devletçilik ilkesinin katı bir şekilde uygulanması- ziraat politikalarında tam da istenilen sonuçlar alınmamıştır.

KAYNAKLAR

Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Belgeleri

BCA, Fon No: 3018 12, Dosya No: 50, Sıra No: 15.

BCA, Fon No: 3018 12, Dosya No: 24, Sıra No: 11.

BCA, BKKK, 490.624.49. 2.2.

BCA, BKKK, 490.624.49. 2.3.

Gazeteler

Cumhuriyet

Milliyet

Ulus

Kitaplar, Makaleler ve Tezler

BAKIRCI, Seda, (2010), Cumhuriyet Dönemi İktisat Politikaları İçinde Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun Anlamı ve Önemi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

ÇARIKÇI, Emin,(2002), “Menderes Döneminde Ekonomik Gelişmeler ve Sosyal Gelişmeler”, *Türkler*,C.17., Yeni Türkiye Yayınları.

ÇAT, Zeynep, (2009), 1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Basında Yansımaları, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.

ÇUFALI, Mustafa, (2012), *Türk Parlamento Tarihi, TBMM 8. Dönem, (1946-1950)*, C.III., TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No:146. Ankara.

DENİZ,Muzaffer, (2001), Milli Eğitim Şuralarının Tarihçesi ve Eğitim Politikalarına Etkisi, *Süleyman Demirel Üni., Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İsparta.

HATİPOĞLU, Şevket Raşit, (1936), *Türkiye’de Zirai Buhran*, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayınları, Ankara.

HATİPOĞLU, Şevket Raşit, (1939), *Ziraat Âleminden Vakıalar ve Düşünceler*, Ankara.

HATİPOĞLU, Şevket Raşit, (1939), *Türkiye’de Çay İktisadiyatı*, Ziraat Vekâleti Yayınları, Ankara.

HATİPOĞLU, (Çev.) Şevket Raşit, (1937), *Köylünün Mahiyeti ve Türkiye’de Köylü İktisatlarının Teşkiline Ait Temel Hatlar*, Yüksek Ziraat Enstitüsü Basımevi, Ankara.

HATİPOĞLU, Şevket Raşit, (1937), *Türkiye Ziraatında Hububatın Yeri ve Ehemmiyeti*, Yüksek Ziraat Enstitüsü Basımevi, Ankara.

HATİPOĞLU, Şevket Raşit, (1936), *Dış Ticaretimizde Ziraatın Payı*, Yüksek Ziraat Enstitüsü Basımevi, Ankara.

HİÇ, Mükerrerem, (2002), “Atatürk ve Ekonomik Rejim, Devletçilikten Günümüze Piyasa Ekonomisi, Ekonomik, İdari, Hukuki, Değerlendirme”, *Yeni Türkiye*, Sayı: 41, s.3289-3294.

İNAN, Süleyman, (2005), “Toprak Reformunun En Çok Tartışılan Maddesi: 17. Madde”, *Journal of Historical Studies*, Sayı: 3, s. 45-57.

İNCE, Erdal, (2008), 1945 Köylüyü Topraklandırma Kanunu ve Türk Siyasal Yaşamına Etkisi, *DEÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

KARPAT, Kemal, (2012), *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul.

KAYAM, H.Cevahir, (1997), *Türkiye’de Tarım Politikaları (1928-1938)*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

KAYAM, H.Cevahir, (2005), “Bir ‘Dönüm’ Politika” , *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı: 8, s.61-91.

MAYAK, Faysal, (2011), “Cumhuriyet Halk Partisi Antalya Milletvekillerinin Şehirle İlgili Taleplerine Bakanlıklardan Gelen Cevaplar” (1944), *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C:XXVI., Sayı: 1., Temmuz 2011, s.111-138.

OKAY, Orhan, (2001), *Silik Fotoğraflar*, Ötüken Yay. ,İstanbul.

ÖZER, Sevilay, (2011), “ İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Uygulamaya Konulan Toprak Mahsulleri Vergisi ve Köylü Üzerindeki Etkisi”, *Tarihin Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, sayı: 5, s.215-234.

ÖZGİŞİ, Tunca, (2006), Türkiye Cumhuriyeti Tarihi’nde İlk Koalisyon Hükümeti (1961-1962), *Marmara Üni. Türkiyat Araştırmalar Enst.*, T.C. Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

SARIKAYA, İ. Hakkı,(1989), “Tarımda İz Bırakanlar: Prof. Dr. Şevket Raşit Hatipoğlu (1898-1973)”, *Türktarım*, Sayı: 45, s.32- 33.

TEMEL, Mehmet,(2010) “Atatürk Dönemi Hayvancılık Politikası”, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 24, s. 201-234.

TOKSOY, Devlet, (1991), Devlet Orman İşletmelerinde Teknik Analiz ve Trabzon Devlet Orman İletmesi Örneği, *KTÜ, Fen Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Yüksek lisans Tezi, Trabzon.

YILDIRIM, Sema; ZEYNEL, Behcet Kemal, *TBMM Albümü*, (2010), 1950-1980, C:II, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No:1, Ankara.

İnternet Kaynakları

www.biriz.biz/cay/hatipoglu.htm.

www.ata.boun.edu.tr.